

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИХ ОСНОВ СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ СЛУЖБ УКРАИНЫ, РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И МОЛДОВЫ

В. Т. Бачинский, В. Д. Мишалов, О. Я. Ванчуляк, И. Г. Савка,
В. М. Зозуля

Резюме. В статье проведен анализ структур судебно-медицинских служб и сравнительная характеристика нагрузки на каждую должность врача судебно-медицинского эксперта в зависимости от подразделений судебно-медицинской экспертизы Украины, России, Белоруссии и Молдовы. Наблюдается динамичный процесс организационных судебно-медицинских изменений в странах Молдовы, России и Белоруссии. В Украине на данном этапе развития, судебно-медицинская служба не всегда соответствует требованиям общества и, по нашему мнению, нуждается в серьезной реорганизации: вернуть судебно-медицинской службе Украины особый статус, как отдельной структуры в системе МЗ Украины; уменьшить нагрузку врачей судебно-медицинских экспертов на 1 занимаемую должность врачей отделов судебно-медицинской экспертизы трупов; отделов потерпевших, обвиняемых и других лиц; отдела комиссионных экспертиз, а нагрузка на 1 (одну) должность врача судебно-медицинского эксперта в районных и межрайонных отделениях не учитывать вообще и считать как услугу населению и помощь силовым структурам региона (1 должность врача судебно-медицинского эксперта на 100 тыс. населения региона). Важным остается дальнейшее изучение состояния организации судебно-медицинской службы в других странах и обмен опытом на научно-практических форумах, конференциях и симпозиумах.

Ключевые слова: организация судебно-медицинской службы.

COMPARATIVE CHARACTERISTICS ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORENSIC SERVICES UKRAINE, RUSSIA, BELARUS AND MOLDOVA

V. T. Bachinskiy, V. D. Mishalov, O. Ya. Vanchulyak, I. G. Savka,
Zozulya V. M.

Summary. The paper analyzes the structure of forensic services and comparative characteristics of the load on each post doctor forensic expert based on units forensics Ukraine, Russia, Belarus and Moldova. There is a dynamic process of organizational changes forensic countries Moldova, Russia and Belarus. In Ukraine at this stage of development, forensic service does not meet the requirements of society and, in our opinion, needs a major reorganization, return the forensic service of Ukraine special status as a separate structure in the system of the Ministry of Health of Ukraine; ; reduce the workload of doctors of forensic experts to posts 1 medical departments of forensic examination of corpses; departments victims, defendants and other persons; Department commission examinations and stress on one post medical forensic expert in regional and inter-regional offices do not consider at all and count as public services and support security services in the region (1 post medical forensic expert to 100 thousand. population of the region)/ An important condition is further studying the organization of forensic services in other countries and exchange of experience on joint scientific forums, conferences and symposiums.

Keywords: organization forensic medicine.

УДК 617-322.11/824

СУДОВО-МЕДИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ОЦІНКУ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЩО УТВОРЮЮТЬСЯ ПРИ ПАДІННІ ЛЮДИНИ НА ПЛОЩИНІ, ТА ОБСТАВИНИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

©Завальнюк А. Х., Юхимець І. О., Кравець О. Ф.

Тернопільське обласне бюро судово-медичної експертизи

Резюме. Чинне кримінальне процесуальне законодавство України вимагає при проведенні судово-медичних експертиз тілесних ушкоджень визначати їх походження від дії певних травмуючих факторів, що належить до прямих обов'язків судово-медичного експерта. Визначення обставин, за яких вони утворилися, не вимагає медичних знань, а тому не належить до компетенції судово-медичної експертизи. Не повинен і не зобов'язаний судово-медичний експерт також визначати у своїх висновках обставини отримання травми при падінні людини на площині, адже ідентичні за морфологією та локалізацією тілесні ушкодження вона може отримати під час різноманітних ситуацій. Тільки слідчий та суд у змозі зібрати достатньо доказів для висновку про отримання певних тілесних ушкоджень особою при її падінні на площині.

Ключові слова: судово-медична експертиза, падіння на площині, визначення обставин травмування, спеціальні знання, компетентність експерта.

ВСТУП. Знання основ медицини та набутий експертний досвід дають підстави вважати, що давно час позбавляти судово-медичних експертів та судово-медичну експертизу невластивих їм функцій. У попередній публікації з посиланням на нормативно-процесуальні положення обґрунтовувалась неправомірність визначати лікарем судово-медичним експертом у всіх випадках механізм травми у потерпілих через відсутність в інструктивних матеріалах, правилах поняття про механізм травми, методики його визначення, а головне – відсутність у медичних експертів спеціальних знань з біофізики чи біомеханіки. У цьому повідомленні мова піде про невідповідність вимогам процесуального законодавства визначення судово-медичним експертом обставин, за яких особа отримала тілесні ушкодження внаслідок її падіння на площині.

Площина – це будь-яка поверхня, на якій стоїть чи по якій рухається людина (пішохід). Вона може бути рівною і нерівною, твердою (дошата підлога, цементне чи бетонне покриття, асфальт, гравійно-піщана або ґрунтова утрамбована поверхня тощо) чи м'якою (пухкою) – сніг, зорана земля і т. ін.). Внаслідок падіння людини на площині вона може отримати певні тілесні ушкодження. У ряді випадків при падінні на площині ушкодження на тілі не знаходять.

Закінчених та узагальнених наукових досліджень, присвячених вивченню на значному матеріалі побутового чи кримінального походження (останні часто упереджені та недостовірні) випадків отримання ушкоджень при падінні на площині, у численних вітчизняних та зарубіжних джерелах інформації не виявлено. У теперішній час медико-біологічна наука не володіє показниками чи критеріями, за допомогою яких у всіх випадках можна встановити, що певні тілесні ушкодження виникли від падіння особи на площині.

Колектив судово-медичних дослідників під керівництвом О.П. Громова [2] вивчав експериментально на біоманекенах травму голови, хребта та грудної клітки при падінні людини навзрід та ударах об тверду поверхню різного складу. Моделювання травми виконувалось лише при фіксації трупа ремнями у спеціальній металевій рамі, дослідження обмежувались аналізом в основному ушкоджень скелета та головного мозку, не відповідали умовам падіння пішохода на площині, як це відбувається у повсякденному житті, а тому використати отримані авторами дані при проведенні судово-медичних експертиз практично неможливо. Попри численні експерименти, О.П. Громов [1] все ж визнавав, що хоча даний вид травми (внаслідок падіння на площині) часто трапляється у практиці судово-медичних експертів і травматологів, встановлення утворення ушкоджень за їхніми особливостями у ряді випадків викликає серйозні труднощі. Це в першу чергу він пов'язував з багатьма причинами, що впливають на формування ушкоджень.

У своєму підручнику з судової медицини для слухачів вузів МВС України М.М. Тагаєв [7] наводить близько 10 різних варіантів падіння людини на поверхні, їх комбінацій зі смертельними та несмертельними наслідками із зазначенням типових ушкоджень на тілі травмованих без посилання на джерела інформації чи власні спостереження. Аналіз наведених автором ушкоджень за локалізацією та морфологією не дає змоги експерту належним чином довести, що вони утворились саме від падіння на поверхні при певному варіанті процесу падіння. В цілому складається враження, що інформація викладена з натхнення, інтуїтивно, за здогадками.

А.І. Муханов [7] при аналізі великого об'єму наукової інформації про ушкодження тупими предметами і транспортними засобами, не виявив прийнятних переконливих для судово-медичної діагностики ознак тілесних ушкоджень, властивих лише падінню пішохода на площині. Тому він обмежився аналізом власних спостережень випадків формування ушкоджень тіла при падінні з невеликої та значної висоти.

Отже, у теперішній час судова медицина та її практика не володіють результатами докладного дослідження однорідного матеріалу з приводу падіння людини на площині.

Мета цієї публікації – звернути увагу судово-медичних експертів на неправомірність встановлення ними обставин, за яких особа отримала тілесні ушкодження внаслідок падіння на площині.

Матеріали і методика. Матеріалом для цієї статті стали численні дані досудових кримінальних проваджень з приводу призначення додаткових та повторних судово-медичних експертиз тілесних ушкоджень, медичні документи, власний досвід виступів у судах в якості експертів. Застосована методика у формі умовиводів окремих положень із загальних і навпаки.

Основна частина.

У матеріалах кримінальних проваджень, що надаються експертам для вивчення при призначенні додаткових чи повторних експертиз з приводу заподіяння певній особі тілесних ушкоджень під час злочинних діянь чи внаслідок нещасного випадку, досить часто зустрічаються висновки первинної судово-медичної експертизи, у яких експерт зазначав, що «... тілесні ушкодження у гр. Н. утворились від дії тупих предметів (інколи з позначенням їх виду) або від удару тіла об такі при падінні...». Тобто, встановлював не тільки походження ушкоджень від певних травмуючих факторів, але й висував версію про обставини їх виникнення, що не належить до його функціональних обов'язків як фахівця.

Під час розслідування злочинних діянь з отриманням особою тілесних ушкоджень слідчий висуває різні версії їх походження з метою повного та всебічного розкриття злочину. Серед цих версій – чи не могли тілесні ушкодження виникнути у потерпілої особи внаслідок її падіння на площині «з висоти власного зросту» (останнє словосполучення – справжня лексична та фразеологічна нісенітниця, яка за чийось малограмотним посиланням

потрапила у довідник для слідчих і штампуються ними у кожній постанові про призначення судово-медичної експертизи з приводу тілесних ушкоджень). Більшість експертів, не маючи достатніх медичних доказів, дає ствердну відповідь на запитання слідчого чи адвоката у судовому засіданні. Цим самим експерт підтверджує одну із версій можливих обставин виникнення тілесних ушкоджень. Ситуація дуже вигідна як слідчому, так і стороні захисту. Адже у разі заперечення чи скарги у слідчого, наприклад, є завжди шаблонна відповідь – «так експертиза встановила».

У випадку травмування особи внаслідок її падіння на площині в умовах неочевидності ніхто не знає правильної відповіді на запитання, чи не виникли ушкодження за вищевказаних обставин, адже:

- невідомо, чи відбувся насправді факт падіння на площині;
- не відомий механогенез самого процесу падіння (положення та поза тіла, що передували падінню та під час нього, якщо воно відбулося);
- падіння особи на площині не має цілком доказових морфологічних ознак травмування, а самі ушкодження нерідко взагалі відсутні;
- у фразі «...ушкодження могли виникнути внаслідок падіння гр-на Н. на площині» невідомий ступінь імовірності цієї можливості, яка означає не тільки допустимість чи ймовірність процесу, але і його здійсненність та прийнятність, чим уміло можуть скористатися зацікавлені особи;
- лікар – судово-медичний експерт за своїм статусом та фахом не наділений правом визначати у своєму висновку обставини, за яких особа могла (чи не могла) отримати тілесні ушкодження, адже це виходить за межі його компетенції.

Тільки слідчий та суд можуть зібрати достатньо доказів для висновку про отримання певних тілесних ушкоджень особою при її падінні на площині.

Не повинен і не зобов'язаний судово-медичний експерт визначати у своїх висновках обставини отримання травми певною особою при її падінні на площині ще й тому, що ідентичні за морфологією та локалізацією тілесні ушкодження людина може отримати під час інших різноманітних ситуацій. Наприклад:

1. Дільничний інспектор міліції (на той час), затримуючи у гуртожитку дещо сп'янілого студента, взяв його за барки і з такою силою поставив його до стіни, що той отримав незначні ушкодження в ділянці лопаток, садно в потиличній ділянці голови та важку закриту черепно-мозкову травму з переломом кісток черепа і кровоплинними ураженнями головного мозку та його оболонок, від яких згодом хлопець помер у лікарні.

2. Під час бійки один із її учасників вирвав із паркана дощату штахетину і навздогін наніс удар широкою її поверхнею у потиличну ділянку голови своєму противнику, чим спричинив садно та кров'як над потиличним горбом з явищами струсу головного мозку.

3. Чоловік 42 років у зігнутому положенні виконував ремонтні роботи транспортного засобу і в момент раптового виникнення травмонебезпечної ситуації (спалах вогню) дуже швидко і різко відсахнувся назад і з силою ударився об цегляний мур, отримавши тілесні ушкодження в потиличній ділянці. Він міг ударитись і в борт вантажівки чи в бокову стінку автобуса, які стояли поруч.

4. Чоловік 55 років на нерівній слизькій дорозі підвернув ногу і впав навznak, ударившись потиличною ділянкою голови об льодове покриття. Наслідок – ушкодження м'яких тканин голови, струс головного мозку та розтягнення зв'язок у гомілково-ступневому суглобі.

5. Жінка 60 років на міській вулиці, що перетинає ринок, де снують у різні сторони пішоходи та їдуть автомобілі, отримала поштовх переднім бампером легкового автомобіля у ліву гомілку і впала навznak на асфальтне покриття дороги. Крім інших ушкоджень, у неї виявили садно і невелику рану в його центрі в потиличній ділянці голови та забиття головного мозку легкого ступеня.

Таких прикладів можна навести багато. Усі вони подібні за морфологією тілесних ушкоджень та їхньою локалізацією, але значно відрізняються за обставинами та умовами їх виникнення. Тому судово-медичний експерт, визначаючи походження тілесних ушкоджень від травмуючих факторів, не може і не повинен встановлювати обставини, за яких вони виникли чи могли виникнути.

Якщо Пленум Верховного Суду України у своїй постанові № 8 від 30.05.1997 р. [6] спеціально звертає увагу судів на те, що в «компетенцію судово-медичного експерта не входить вирішення питання щодо можливості перебування підсудного під вартою чи його участі у слідчих діях у зв'язку зі станом здоров'я», яке визначається виключно медичними працівниками (як правило, лікарем чи лікарями) і належить винятково до медичної галузі знань, то цілком закономірно, що судово-медичному експерту не належить і компетенція встановлювати обставини, при яких виникли тілесні ушкодження у потерпілої особи.

Кваліфіковані юристи [4] підкреслюють, зокрема, що «експерту можуть повідомляти обставини кримінального провадження, які безпосередньо стосуються питань, які ним вирішуються, або надаватися для ознайомлення матеріали кримінального провадження... Доцільно експерту повідомляти лише про вірогідно встановлені факти, оскільки під впливом висловлюваних стороною, яка залучила експерта, ...припущень, сумнівів, версій, що перевіряються, в експерта може сформуватись певна настанова, яка у майбутньому справить негативний вплив на сприйняття і витлумачення ним результатів проведених досліджень, що може при-

звести до помилкових висновків. Висновки експерта повинні бути конкретними й категоричними. Імовірний висновок експерта не відповідає вимозі допустимості доказів і не придатний для обґрунтування висновків за кримінальним провадженням». І далі: «Висновки судово-медичних експертиз повинні містити лише медичну оцінку наслідків злочинного діяння, і саме в такому розумінні вони повинні оцінюватись». Кожний експерт повинен добре засвоїти вищезазначені істини.

Дехто зі спеціалістів – судово-медичних експертів можуть намагатись спростувати наші доводи, наприклад тим, що: а) основне завдання судової медицини та судово-медичної експертизи всіляко допомагати правоохоронним органам і суду у вирішенні юридичних питань, які вимагають медичних знань. Але ж встановлення обставин травмування особи не потребує медичних знань; б) прагматична доцільність допускає деяке відхилення від встановлених норм. На наше переконання порушувати процесуальне законодавство країни не можна. У протилежному разі дійде до того, що приміром експерти почнуть встановлювати у своїх висновках вину чи невинуватість потерпілої особи у певних діяннях; в) висновок експерта згідно із ст. 101 КПК України [3] не є обов'язковим для особи або органу, які здійснюють провадження. Недопустимо сподіватись на те, що результати експертизи не обов'язкові у кримінальному провадженні, адже вони повинні оцінюватись слідчим, прокурором, судом відповідно до загальних правил оцінки доказів, а незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі; г) у статті мало уваги приділено аналізу самих ушкоджень тіла людини, які виникають внаслідок її падіння на площині. Таке дослідження – тема іншої задумки.

ВИСНОВКИ

1. При проведенні судово-медичних експертиз тілесних ушкоджень потрібно чітко розрізняти їх походження від дії травмуючих факторів – тупих, гострих, вогнепальних, вибухових, термічних і т. ін., що належить до прямих обов'язків судово-медичного експерта, та обставини, за яких вони утворилися, визначення яких поза межами його компетенції.

2. Обставини травмування особи, яка отримала тілесні ушкодження нібито внаслідок падіння на площині, повинні встановлювати органи досудового провадження або суду на основі зіставлення та аналізу результатів огляду місця події, слідчого експерименту, правдивих свідчень очевидців, дослідження речових доказів (якщо такі є), даних медичних документів та висновків судово-медичного експерта щодо походження тілесних ушкоджень.

3. За наявності вірогідно встановлених фактів та переконливих даних щодо морфології та локалізації і взаєморозташування окремих ушкоджень, експерт може зробити висновок про те, що певна група тілесних ушкоджень, не виключено, могла сформуватись внаслідок падіння особи на площині, як і за інших подібних обставин.

4. При відсутності достатніх медико-морфологічних даних про тілесні ушкодження судово-медичний експерт на запитання слідчого чи адвоката у суді, чи могли певні ушкодження у особи виникнути від її падіння на площині, повинен дати одну відповідь із двох правильних з процесуальної точки зору: а) запитання стосується визначення обставин, за яких людина могла чи не могла отримати травму, воно не вимагає медичних знань, а тому не належить до компетенції судово-медичної експертизи; б) у наданих і вивчених матеріалах кримінального провадження не виявлено об'єктивних медико-морфологічних або особливих ознак тілесних ушкоджень, якими можна було б обґрунтувати можливість чи неможливість утворення у певної особи таких-то ушкоджень внаслідок її падіння на площині.

5. Формулюючи правильні експертні висновки з приводу оцінки тілесних ушкоджень у потерпілих, судово-медичні експерти спроможні відзвичаювати слідчих та адвокатів задавати запитання, відповіді на які не потребують медичних знань.

Література

1. **Громов А. П.** Повреждения при падении на плоскости// В кн.: Судебно-медицинская травматология/ Под ред. А. П. Громова, В. Г. Науменка. – М.: Медицина, 1977. – С. 319-330.
2. **Громов А. П.** Биомеханика травмы. – М.: Медицина, 1979. – 275 с.
3. **Кримінальний процесуальний кодекс України: офіційний текст.** – К.: Паливода А. В., 2012. – 382 с.
4. **Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар/ За заг. ред В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила.** – К.: «Юстиніан», 2012. – 1224 с.
5. **Муханов А. И.** Судебно-медицинская диагностика поврежденных тупыми предметами. – Тернополь: Б.и., 1974. – 506 с.
6. **Постанова** Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах». – 8 с.
7. **Тагаев Н. Н.** Судебная медицина/ Под общ. ред. А. М. Бандурка. – Харьков: «Факт», 2003. – 1253 с.

СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКИЙ ВЗГЛЯД НА ОЦЕНКУ ТЕЛЕСНЫХ ПОВРЕЖДЕНИЙ, ОБРАЗУЮЩИХСЯ ПРИ ПАДЕНИИ ЧЕЛОВЕКА НА ПЛОСКОСТИ, И ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ИХ ВОЗНИКНОВЕНИЯ

Завальнюк А. Х., Юхимец И. А., Кравец А. Ф.

Резюме. Действующее уголовное процессуальное законодательство Украины требует при проведении судебно-медицинских экспертиз телесных повреждений устанавливать их происхождение от действия определенных травмирующих факторов, что относится к прямым обязанностям судебно-медицинского эксперта. Установление обстоятельств, при которых они возникли, не требует медицинских знаний, а потому не относится к компетенции судебно-медицинской экспертизы. Не должен и не обязан судебно-медицинский эксперт в своём заключении также устанавливать обстоятельства получения травмы при падении человека на плоскости, поскольку идентичные по морфологии и локализации телесные повреждения могут возникать при самых разнообразных ситуациях. Только следователь и суд в состоянии собрать достаточно доказательств для выводов об образовании определенных телесных повреждений у пострадавшего при его падении на плоскости.

Ключевые слова: судебно-медицинская экспертиза, падение на плоскости, определение обстоятельств травмирования, специальные знания, компетентность эксперта.

FORENSIC-MEDICAL APPROACH TO THE EVALUATION OF INJURIES, WHICH ARE FORMED IN A CASE OF FALL OF A PERSON FROM OWN HEIGHT TO THE PLANE SURFACE, AND TO THE CIRCUMSTANCES OF THEIR OCCURRENCE

Zavalniuk A., Yukhymets I., Kravets A.

Abstract. The current Criminal-Procedural Code of Ukraine in case of forensic-medical examinations of injuries requires to determining of their origin from the action of certain traumatic factors and that belongs to the direct responsibilities of forensic-medical examiner. Determining the circumstances of their formation, does not require any medical knowledge, and therefore does not belong to the competence of the expert. The examiner should not determine and is not obliged to determine the circumstances of injuries in case of falls from one's own height, because the same injuries (identical morphology and localization) a person can get in different situations. Only the investigator and the court are able gather enough evidences for the conclusions about the circumstances of injuries in case of fall from his own height to the plane surface.

Key words: forensic medicine, trauma.

УДК 61:02-12/1057-3

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗАГИБЛИХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА КАТАСТРОФ

© Войченко В. В., Мішалов В. Д.,* Мамедов Ш.М.о.,

В'юн В. В., Івашина О. Х.

КЗ «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи» ДОР»
Національна медична академія післядипломної освіти
імені П. Л. Шупика*

Резюме. У статті викладені актуальні питання щодо організації роботи судово-медичної служби при ідентифікації загиблих осіб, в умовах надзвичайних ситуацій з масовими жертвами людей в Україні.

Ключові слова: надзвичайні ситуації, масова загибель людей, комплексний підхід при проведенні судово-медичної ідентифікації.

ВСТУП. Останнім часом актуальність ідентифікації особи зростає в зв'язку з випадками локальних військових конфліктів, масових катастроф і стихійних лих, а також зростанням неорганізованої міграції населення, що призвело до збільшення частки судово-медичних експертиз з метою встановлення особи, а також до необхідності розробки нових науково-методологічних підходів до вирішення цієї проблеми. Зважаючи на наявність в літературних джерелах системного характеру ідентифікаційних завдань та шляхів їх вирішення, незалежно від причин, що призвели до масової загибелі людей [1-3, 6-8, 10-16], на сьогодні відомий власний вітчизняний досвід